

Romano džaniben

časopis romistických studií | 21. ročník | **2/2014**

| Markéta Hajská, Kateřina Turková, Zbyněk Andrš

Sam manuš laše, sar so aver manuš. / Jsme stejně dobří lidé, jako všichni ostatní. Rozhovor s Aninou Ciuciu.

Tento rozhovor vznikl poměrně nestandardní cestou, neb vznikl na dálku a měl poněkud nezvyklý a spletitý vývoj. Nejprve nám z Francie od našeho známého Billa Bily přišlo upozornění na knihu biografického vyprávění mladé Romky Aniny Ciuciu, původem z Rumunska, nyní studentky práv na Sorbonně. Zmínil se, že ji zná osobně a že by byl rád, kdyby se o jejím svědectví a její zkušenosti mohli dozvědět i lidé, především Romové a další zájemci o romskou skupinu, v Čechách a na Slovensku. Současně se získáním kopie knihy vznikl v redakci nápad – k recenzi na knihu a k přeložené ukázce¹ přiložit i rozhovor – a tedy jsme požádali Billa Bilu o zprostředkování rozhovoru s autorkou na dálku, avšak nejlépe v romštině.

Postupně vznikalo skutečně kolektivní dílo. Při neznalosti konkrétního dialektu vlašské romštiny, kterým autorka mluví, jsme spoléhali na možnost interdialektní komunikace, která nakonec velmi dobře fungovala. Zásadním problémem se však ukázal problém srozumitelnosti či správnosti zápisu. Kateřina Turková, která knihu přečetla, napsala pro RDž recenzi a přeložila vybranou kapitolu (oboje viz níže), je také autorkou většiny otázek. Markéta Hajská a Peter Wagner tyto otázky přeložili do olašského dialektu a s žádostí o zodpovězení otázek v jejím dialektu romštiny jsme je odeslali Billovi Bilovi. Ten je přeposlal autorce a po delší době odpovědi opravdu přišly – v písemné podobě s použitím zápisu, který se bez zvukové podoby ukázal jako neredigovatelný. Kombinace rumunské a francouzské transkripce v zápisu dialektu, se kterým neměl nikdo v redakci zkušenost, kolísání v zápisu některých dvoubásek i morfémů bylo obtížné zredigovat. Redakce rozhovoru i překladu se ujala nejprve Markéta Hajská. Závažným problémem byl především způsob přiblížení výslovnosti zapsaného dialektu čtenáři z prostoru bývalého Československa.² Proto jsme požádali Aninu Ciuciu o přečtení celého interview na digitální rekordér. Za laskavé pomoci Billa Bily tak vznikla druhá, mluvená – ale i doplněná a upravená verze rozhovoru. Měli jsme

1 Viz str. _____.

2 Pro srovnání uvádíme na dvou příkladech ukázkou původního a finálního zápisu:.

„[...] vi I ando gbes de ad'es but manusa phusenma anda mindro skirimo“ „vi ando djes de adjes but manuša pušen m' anda minro skirimo“);

„Trebuiasardea te dilaras ande aver them caste avelame ek trajo mai laso“ „Trebuissardja te teljaras ande 'ver chem, kašte avel ame ek trajo maj lašo.“

tak k dispozici mluvený záznam, který sice určitým způsobem projasňoval výslovnost

některých původně sporných míst, mnohem akutněji však vytanuly další problémy zápisu, zejména pak otázka míry zachování fonetických specifík daného dialektu vycházejících z rumunštiny. Přínosné byly opakované konzultace s Viktorem Elšíkem, pro finální zpracování rozhovoru bylo ale rozhodující, že se přepisu namluveného rozhovoru laskavě ujal Zbyněk Andrš. Díky svojí zkušenosti s dialekty vlašské romštiny používané v Rumunsku i s jejich zápisem (viz níže jeho poznámka k zápisu a redakci textu), byl dialekt autorky schopen nejen blíže identifikovat, ale i zapsat tak, abychom jej mohli zprostředkovat našim čtenářům. Redakci rozhovoru zohledňující obě jeho původní verze – písemnou i zvukovou – dokončila Markéta Hajská, která celý rozhovor i přeložila. Na finálních korekturách textu se kromě redakce RDž podílel opět i Zbyněk Andrš.

Všem uvedeným za jejich spolupráci děkujeme.

redakce

Kana dine avri tiro skirimo ando berš 2013, baro zumo kerdile khatar les. Phušen e gaže pár les taj pár tu ži ades? Phušen vi e Rrom, taj vi variko andaj thema?

Sì tu baro čačimos. Kana sas dino avri mînro lil, mînro skirimo, but manuša dine duma anda leste. But media – televizionea aj radio, dine duma anda mînro skirimo. Vi ando djes de adjes but manuša pušen m'anda mînro skirimo, koće ande Francia, vi ande Rumunia, vi ande Italia, vi ande Polonia. Vi ël Rrom andaj Rumunia taj andaj Francia pušen ma anda mînro skirimo, pušen ma andaj Sorbonna, pušen ma, so kamav me te kërav anda Rrom.

Te kamlalas te sikaves o skirimo varikaske, ko numa či gindas les, soske duj trin vorbi phendalas leske?

Me phenauas leskë, kë ande mînro skirimo phenav anda mînro dživdipe, anda mînra familiako. Kana sîmas cîgnorrî, ande Rumunia mînri dej, mînro dad, xasarde peski bukji, kë sas Rrom. Trebuisardja te teljaras ande ver chem, kašte avel ame ëk trajo maj lašo. Mînro dad, plačalas les but e Francia. Teljardjam andaj Rumunia, arësljam ande Italia, ande Roma, pe ëk baro placo. Oće sas but čorrimos. Oće trebuisardja te mangas, kašte traisaras. Sas but nasul, sas but pharo and'amende. P'urmë teljardjam ande Francia. Dar vi okoće sas but pharo, kana arësljam. Nas ame khër, nas ame love, ël gaže gonisarde ame. Dar adžutisardja ame ëk familia frančeska, ëk profesoara. Adžutisardja ame, kašte las ëk khër, te džas la škoalate. Me hai mînre pheja geljam la škoalate. P'urmë me gelem ande universitate kaj Sorbonna ando Pariso. Kašte studiv o drepto, o čačimos. Me kamav te kërdjov ma džudekatoara, kašte kërav čačimos savorrëngë, čačimos ël Rromengë, ël gadžengë.

Ande keti šiba dine avri kado skirimo? Ande keti thema biknumaren les?

Mînro skirimo sî lo dino avri ande trin šiba thaj bikindo ande trin chema – ande Francia, ande Romania, ande Suedia sî lo xancorrî anda leste dino avri. Kamen vi ande Italia te len les haj te den les avri.

Anda sos skirindal kodo? So ašilas tuke, kaj skirindal les? Mišto phenav, kaj o Veille rodas tu, kana šundas tu ando radiovo. Sar kerenas kado skirimo tume duj žene khetane?

Ande kodo bërš, duj mija dešutrin, kërдем prima ëk intervio po radio, te phenav anda situacia Rromengi ande Francia, kë sas but phari. Sas e politika but phari haj kamlem te dav duma, te phenav so pakjav me, kë sî mišto. Kana o Frederic ašundja ma, o Frederic Veille rodja ma, manglja mangë te skriiv. Me či kamlem. Mangë sas mangë but ladž, but dar. Me či phendemas khanikaskë anda mînro dživdipe maj de anglal. Taj dem but godi, me kamlem te skriiv kado lil, kašte sîkauav ël gadžengë, sar sam ame Rrom. But gadže či prinžanen ame taj pakjan, kë ame sam nasul manuša, kë ame sam čorr, kë ame sam melale. Taj

Když Vaše kniha ve Francii na jaře 2013 vyšla, způsobila velký ohlas. Setkáváte se se zájmem o Vás a Vaši knihu dodnes? Máte ohlasy od Francouzů i Romů, případně i od čtenářů z jiných zemí?

Máte úplnou pravdu. Když byla moje kniha vydaná, začalo o ní mnoho lidí mluvit a vzbudila také mediální ohlas – hovořilo se o ní v televizi a v rozhlase. I dnes se mě na ní mnoho lidí ptá, jak tady ve Francii, tak i v Rumunsku, v Itálii nebo v Polsku. Ptají se mě na ni také Romové z Rumunska a z Francie. Zájem o ni je i na Sorbonně, lidé se ptají, co chci dále pro Romy dělat.

Kdybyste měla svou knihu představit před publikem, které si ji dosud nepřečetlo, co byste o ní v několika větách řekla?

Ve své knize líčím svůj život a život své rodiny. Když jsem byla malá, žili jsme v Rumunsku a moji rodiče přišli o práci kvůli tomu, že byli Romové. Museli jsme odejít do jiné země, kde bychom měli lepší život. Mému otci se líbila Francie. Odjeli jsme z Rumunska a dostali se do Itálie, do Říma, do obrovského provizorního tábora. Tam byla velká bída. Abychom tam přežili, museli jsme žebrať. Bylo to tam moc zlé, bylo to tam pro nás velmi těžké. Potom jsme odjeli do Francie, ale i tady to bylo zpočátku velmi těžké. Neměli jsme kde bydlet, neměli jsme peníze, gádžové nás vyháněli. Ale pomohla nám jedna francouzská rodina, jedna profesorka. Pomohla nám najít si byt a nastoupit do školy. Já a moje sestry jsme šly do školy, já jsem se pak dostala na univerzitu, na Sorbonnu v Paříži. Zde studuji práva. Chci se stát právničkou, abych mohla hájit práva všech, Romů i gádžů.

Do kolika jazyků byla kniha přeložena? V kolika zemích kniha vyšla?

Moje kniha byla vydána ve třech jazycích. Prodává se ve Francii, v Rumunsku a ve Švédsku. Tam ale vydali jenom její část. Nyní ji chtějí vydat také v Itálii.

Jaký byl z Vaší strany impuls k napsání knihy? Jestli se nepletu, pan Veille Vás kontaktoval poté, co s Vámi slyšel rozhovor v rádiu. Jak probíhala Vaše spolupráce?

V roce 2013 jsem dělala první rozhovor pro rádio, kde jsem hovořila o situaci Romů ve Francii, která byla v té době velmi těžká. Tehdejší politická situace byla složitá a já jsem chtěla říci, co jsem tehdy považovala za správné. Když mě uslyšel Frédéric Veille, rozhodl se mne najít a požádal mě, abych začala psát. Nechtěla jsem, hrozně jsem se styděla a také jsem měla strach. Předtím jsem o svém životě nikdy nikomu nevyprávěla. Hodně jsem o tom přemýšlela. Chtěla jsem napsat svoji knihu, ve které bych ukázala gádžům, jací jsme my, Romové. Mnoho Neromů nás nezná a domnívá se, že jsme špatní lidé, že krademe a že jsme špinaví. Chtěla jsem ve své knize říci i Romům, že my, Romové, jsme schopni dělat

Anina se svými sestrami
(zleva doprava: Dana,
Anina, Adelina). Lyon, park
„Tête d'Or“, léto 2010.
Osobní archiv A. Ciuciu.

me kamlem te skriiv, kašte phenav v'el Rromengë, kë ame traisaras, te këras amari viaca laši haj sam manuš laše, sar so aver manuš.

Kana phendem ko Frederic, kë kamav te dav avri o skirimo, ov avilo ando Bourg en Bresse taj maladiljam. Ov pušlja ma anda mĩnro trajo, anda mĩnro džividiŕpe, taj redžistrosardja les, so phenauas me. Taj skriisardja, so phendem me. Palal me drabardem, so ov skriisardja, taj skriisardem, sar plačal ma man. Kadja dem avri amaro skirimo.

Si variso, so kerdalas aversar ad'es?

Me pakjav, kë sas maj mišto, kašte adžukërauas te terminiv mĩnrĩ škoala, haj p' urmë me skriiv, kašte avel ma maj but eksperienca haj maj but libertata te phenav sa, so kamav. Dar fal ma but mišto, kë skriisardem ando djes d' adjes.

Atunči, kana skirisas, line tu opre andi škola pe žura pi Sorbonna. So ašilas apal? Kamlal te ašola tutar žugo vaj avokato. Kamesas te keres aver profesii ad'es?

Kana skriisardem, phendem, kë kamav te kërdjov ma džudekatori. Anda mande džudekatori sĩ but šukar profesia, sĩ profesia, kaj daštil te kërël o čačimos. Me ando djes d' adjes dav but godi. Či žanav. Pakjav, kë kamauas te arësav ande European Court of Human Rights. Fal ma, kë sĩ but šukar profesia. Man vi aver profesii plačal ma ando djes d' adjes, ma avokáto, ma aver. O Del žanel, so kërava.

Anina, kavárna na náměstí
Sorbonny, Paříž,
zima 2013.
Osobní archiv A. Ciuciu.

věci dobře, být ve svých životech úspěšní. A že jsme stejně dobří lidé, jako všichni ostatní.

Když jsem mu řekla, že bych ráda vydala knihu, přijel za mnou Frédéric Veille do Bourg en Bresse. Ptal se mě na můj život a nahrával, co jsem mu vyprávěla. A pak moje vyprávění přepsal. Přečetla jsem si, co zapsal, a upravila to podle svého. Takhle jsme tu mou knihu připravili k vydání.

Je něco, co byste na knize dnes udělala jinak?

Myslím, že by bývalo lepší počkat, až dokončím školu, a začít psát až ve chvíli, kdy budu mít více zkušeností a více svobody říci vše, co chci. Ale dnes jsem velice ráda, že jsem to napsala.

V době, kdy jste knihu dokončila, byla jste přijata do magisterského studia práv na pařížské Sorbonně. Jak se od té doby vyvíjela Vaše kariéra? Původně jste se chtěla stát soudkyní nebo státní zástupkyní. Změnil se od té doby nějak postoj k tomu, jakou oblastí práva byste se chtěla v budoucnu zabývat?

V době, kdy jsem psala [svoji knížku], říkala jsem, že se chci stát soudkyní. Podle mého být soudcem je velmi krásná profese, je to profese, která může prosazovat spravedlnost. V současnosti o tom hodně přemýšlím. Nevím. Myslím, že bych se chtěla dostat k Evropskému soudu pro lidská práva. Těšilo by mě to, protože je to krásná profese. Líbí se mi i jiné práce, například advokacie. Jen Bůh ví, jakou práci budu dělat.

Ando skirimo vorbis pa rromani krisi. Numa si tumende kadi krisi andaj Rrom andaj Rumania? Sar dikhes per la tu, kaj džudikatori?

Amende ande Romunia vi ando djes d' adjes Kris [kërdjol pe], kana si problemi maškar ël Rrom, kana xan pe ël Rrom maškar peste. Mınro papo sas džudekatori ande Kris, ov sas manuš but lašo taj sas les bari godi. Haj pakjav, kë si ëk bukji laši and' amari tradicia, and' amari kultura. Maj si bukja, kaj trebun [t' aven] parrude ande amari tradicia. Pakjav, kë sas but maj mišto, kašte amare džudekatorja te na aven pokjinde ël Rromendar. Finkë on den e dečizia, kolesko, kaj del les maj but love. Haj či pakjav, kë si ëk bukji laši.

Phendalas variso kodolenge, ko ginen amáro žurnalo taj ko numa či ginde tiro skirimo? So-j kodo per tu i fameliya?

Kolengë, kaj či ginde mınro lil, skirimo, phenauas lengë doar trin bukja: Phutren tumare jakha, phutren tumaro šero, phutren tumaro gji! Anda mınri familia on žanen, phendem lengë, čitisarde savorro mınro skirimo haj žanen, so kamav me, sostar mardjom ma me, sostar dem avri kado skirimo.

Kado vrema, kana salas cigno šavoro andi Rumania, sas but pháro. De vi kade vorbis šukares pa kodo. Sas variso atunči, so apal nas tu andi Francia, vaj so naj tu ži ad'es?

Kana si mas cigni, ande Rumunia sas pharo, sas but čorrimos, nas ame love. Man sas sa šukar, kë ame samas savorrë pe ëk than. Samas but manuša – sas mınri mama, mınro papo, mınri bibi, mınro kak, mınri varë, mınro vëro... Haj kana samas savorrë pe ëk than, sas anda amende maj šukar amaro dživdipe.

Ando skirimo kames te phagres e stereotipi paj Rrom, lenge gindura, kaj sa e Rrom feri khelen taj dilaben, khelen pi gitara. Ande sos si i rromani kultura kecavi, sar naj čisoski aver kultura?

O čačimos si, kë sas ël stereotipe paj Rrom aj stereotipe, kë on dilaban, khelen... Dar kadala naj urito stereotipe. Haj si vi ande lende but čačimos. Maj [si] ël stereotipe, ël neve, kaj phenen, kë Rrom si čorr, kë on kërën nasulimos, kë on či kamen te bišalen ël šaven la škoalate. Kadala si stereotipe, kaj si but pharo haj kaj kërën amengë nasulimos. Haj či žanav, sostar ame but kadaja amari kultura haj amare Rrom, but kadala stereotipe, dar pakjav, kë si finkë ame či prinžanen ame e ljuma, kë amari kultura naj prinžandi haj kë 'l gaže či žanen ame haj pakjan on, kë ame či sam sa lende manuš.

Ando skirimo but vorbis pa ti identita, pa kodo, ko sal. Kodo pharudol anda ekh berš ži aver. Sar-i kodo ad'es?

Pakjav, kë amari identita parrudjol pe, kana ame baruas haj ame phuruas. Dar pakjav, kë si bukja, kaj ašen ame savorro džuvdipe. Amari identita si amaro

V knize mimo jiné mluvíte i o romském právním „řádu“, o institutu *kris*. Funguje *kris* mezi rumunskými Romy i v dnešní době? A jak byste se na *kris* dívala Vy jako soudkyně?

U nás v Rumunsku se i v současnosti schází romská *kris*, když se mezi Romy objeví konflikty. Když se Romové mezi sebou pohádají. Můj děda byl romský soudce v rámci *kris*, byl to velmi dobrý a moudrý člověk. Domnívám se, že je to dobrá instituce, vycházející z naší tradice, z naší kultury. Ale jsou ještě věci, které je třeba v naší tradici změnit. Myslím si, že by bylo lepší, kdyby romští soudci nebyli placení Romy. Rozhodují se totiž podle toho, kdo jim dá nejvíce peněz. A to podle mě není správné.

Mohla byste našim čtenářům (kteří knihu nečetli) říci pár slov o své rodině, o tom, co pro Vás rodina znamená?

Těm, kteří nečetli moji knihu, bych ráda řekla jen tři věci: otevřete svoje oči, otevřete svou mysl, otevřete svou duši! V mé rodině všichni vědí, řekla jsem jim, oč jde. Mou knihu četli a vědí, za co jsem bojovala a proč jsem knihu vydala.

I přes veškeré peripetie, kterými jste prošla, mluvíte o svém dětství v Rumunsku hezky. Existuje něco z doby Vašeho života v Rumunsku, co Vám ve Francii chybělo nebo co Vám chybí dodnes?

Když jsem žila jako malá v Rumunsku, měli jsme velmi těžký život. Byla bída, neměli jsme peníze. Ale krásné bylo, že jsme byli celá rodina pohromadě, bylo nás spousta lidí: moje babička, můj děda, moje teta, můj strýc, moji bratrance a sestřenice... Když jsme žili společně na jednom místě, měli jsme krásný život.

V knize se mimo jiné pokoušíte bořit zavedené stereotypy o Romech, že Romové pořád zpívají a tančí. V čem je podle Vás romská kultura jedinečná?

Pravdou je, že existuje mnoho stereotypů o Romech, například že všichni Romové zpívají a tančí... Ale tohle nejsou ošklivé stereotypy a je na nich i mnoho pravdy. Vedle toho existují jiné, novodobé stereotypy, které říkají, že všichni Romové jsou zloději a že dělají špatné věci, například, že nechtějí posílat děti do školy. Tyhle stereotypy jsou velmi bolestné a Romům ubližují. Nevím, proč je naše kultura právě taková a proč se Romové často právě takhle chovají, ale domnívám se, že je to tím, že okolní svět nás nezná, že naše kultura je lidem neznámá a že si Neromové myslí, že nejsme stejně dobří lidé jako oni.

V knize často mluvíte o vlastní identitě, o tom, kým se cítíte být. Je to něco, co se v průběhu let mění? Jak to vidíte dnes?

Myslím, že naše identita se během života proměňuje spolu s tím, jak vyrůstáme a stárneme. Ale také se domnívám, že jsou věci, které nám zůstávají a během ži-

Anina na schodech francouzského
kasačního soudu, Paříž, léto 2014.
Osobní archiv A. Ciuciu

čem, amari familia, amari kultura, amari relidžia, amari škola, amari profesia. Haj mînri identita si sja kadal' bukja. Sim e romni, sim e gaži, e Francuzoajka, vi andaj Romunia, sim žurista. Sja kadal' bukja kërën amari identita.

Soski šib i tuke maj paši, i fransesko vaj i rromani?

Kadal' duj šiba si mangë but paše, dar ando djes d' adjes o čačimos si, kē me dav duma savorrë djes frančeza, kana sim ande škola, skriiv ande frančeza šib haj gindiv ande frančeza šib.

Kana variko vorbij duje šibanca, šaj avel, kaj varikana gindis andi jekh šib, varikana andi aver, pala kodo, so ašol, kasa sal khetane taj kade. Šaj avel, kaj ande ti buti, pa žura, gindis maj but andi fransesko šib. Kana si kade, sar phenav, atunči si ande to trajo situatsii, kana gindis maj but andi rromani šib?

Me dav duma maj but šiba, trin šiba. Dav duma frančeska, dav duma rromanes taj dav duma vi romuniaki šib, haj o čačimos si, kē dav duma vi angliaki šib. Maj phendem, ande škola, ande Sorbonna, dav duma but frančeza, gindiv ande frančeza šib. Kana sim ande mînri familia, dav duma rromanes taj gindiv rromanes. Mînre phejanca dav duma vi rromanes haj vi frančeza šib. Haj o čačimos si, kē kana gindiv bukja komplikime, teoria, politika, filozofia, drepto – gindiv ande frančeza šib. Numa kana gindiv anda mînri familia, kana sim but xoljari-ko, kana sim but lošali, gindiv ande rromani šib.

Anina během interview pro francouzský časopis *Elle*, Paříž, květen 2013.
Osobní archiv A. Ciuciu.

vota se nemění. Naše identita je naše země, naše rodina, naše kultura, naše náboženství, naše škola, naše povolání. A moje identita je složená ze všech těchto částí. Jsem Romka, jsem Francouzka, jsem z Rumunska, jsem právnička. Tyhle všechny věci tvoří naši identitu.

Který jazyk je Vám dnes bližší, francouzština nebo romština?

Oba tyto jazyky jsou mi blízké, ale zároveň je pravda, že v současné době mluvím často celé dny francouzsky, když jsem ve škole, píši francouzsky a myslím ve francouzštině.

Bilingvním lidem se někdy stává, že některé oblasti života prožívají silněji v jednom jazyce, jiné zase ve druhém. Dovedu si například představit, že o právu přemýšlíte hlavně ve francouzštině. Pokud to tak je, existuje nějaká část Vašeho života, která je (jazykově) spjatá hlavně s romštinou?

Hovořím více jazyky, třemi. Mluvím francouzsky, romsky a rumunsky. Používám také angličtinu. Již jsem řekla, že ve škole, na Sorbonně, používám francouzštinu a i ve francouzštině přemýšlím. Když jsem s rodinou, mluvím romsky a myslím v romštině. Se svými sestrami mluvím romsky i francouzsky. Když přemýšlím o komplikovaných tématech, jako je teorie, politika, filozofie, právo ..., přemýšlím o tom francouzsky. Ale pokud přemýšlím o věcech spojených s rodinou, když jsem hodně rozčilená nebo naopak když mám velkou radost, myslím v romštině.

Reses numa tîre amalenca taj ta famelijasa andi Craiova? Savi-j i situatsia e Rromengi andi Rumunia?

Kana sas o milaj taj samas ande vakanca kaj škoala, gelem, mînri familia ande Rumunia, kašte dikhas amara naciasa – amare bibja, amare kak, amari phuri mama, amaro phuro dad. E situacia ël Rromengi ande Rumunia si li ando djes but phari, sar si li ande Francia. Si diskriminacia taj si çorrimos. Ël Rrom si le dikhle but nasul katar ël gaže. Sja si le dikhle vi ande Francia, ande Italia, ande Anglia. Si but Rrom, kaj naj le bukji, naj le khër, lengë šave či žan la škoalate. Haj si le ëk trajo but pharo. Si rasismo. Jekh khërë ande Rumunia sar si jekethane Francia. Ma o čačimos si, kë dëkana e Rumunia dja [pe] ande Unia Europeano, kërdila politika andaj integracia Rromengi, ma me či dikhav kadaja politika, kë kërđja but lašimos anda Rrom. Sas but korupcia haj ando djes de adjes sja situacia phari andal Rrom.

Ando berš 2010, tela Sarkozy, skirinas but nasul paj Rrom ande medii, či kamenas e Rromen atunči. Deportinde e Rromen andaj Europa l'est palpale ande penge thema. Vi apal, tela Hollande, kerenas kecavi politika te šuden avri e Rromen. Šundam vi kodo, kaj ando berš 2013 numa maj nasul sas. Sar i kodo ad'es? Sar dikhel kodo i ad'esutno politiko representatsia?

Me adžutikërauas but mištimos, kana avilo o prezidento Hollande. Me sišmas but xoljariko, kana dikhlem o čačimos – o Hollande taj o Manuel Valls či parrude khanč andal Rrom ande Francia. Maj kërde maj nasul, maj but Rrom sas bišalde ande peskë čhema. Adjes e situacia ël Rromengi ande Francia si li but phari. O stato či kamel te adžutil le, či kamel te del le aktë, khër, či kamel te šon ël šaven ande škoala. Haj si maj but maj pharo, ël karale maren ël Rromen. Ël manuša anda e politika kamen te šuden ël Rromen sa avri andaj Francia. Ande sočietata si but xoli, but stereotipja paj Rrom. Či parrudila e situacia ando djes d' adjes.

Gindis, kaj sal advokato le Rromengo?

Me či žanav, kana sišm advokato ël Rromengo. Me sišm dar ëk Rromani šej, kaj mardjol pe andal Rrom, haj kamel o mištimos ël Rromengo. Kamel dar o čačimos.

Gines tuke vi pa kodo, so ašol ande avera thema, phenas ando Čecho, ando Slovako, ando Ungro, ando Polsko? Sas tu kana te žas khote varikaj, te dikhes sar i khote? So phenesas amare Rromenge khate, so bešen?

Sišmas ande Polonia duvar. Sišmas ëk data ando milaj duj mij aj dešutrin ande Krakovia, po duj agusto, andaj komemoracia ko samudaripen ël Rromengo katar o Hitler ando Auschwitz, ando Birkenau. Samas oče ande Polonia panž šëla manuša, ternë haj maj xanci ternë, Rrom haj gadže. Oče ando evenimento „Dikh i Na Bistar“ kërdo kataj asočiacia Ternipe. Me sišmas mînra asočiaciasa andaj Francia, „La Voix de Roms“. Sas oče baro evenimento, haj siškljam but

Jste ve styku se svými romskými přáteli a příbuznými v Craiově? Jaká je dnes situace Romů v Rumunsku?

Loni v létě, když jsem měla prázdniny, jsme jeli za rodinou do Rumunska, navštívila jsem svoje tety, strýce, babičku, dědu... Situace Romů v Rumunsku je ve srovnání s Francií velmi těžká, je tam velká diskriminace a bída. Na Romy je ze strany gádžů nahlíženo velmi negativně. Stejně jako je na ně nahlíženo i ve Francii, v Itálii a v Anglii. Je hodně Romů, kteří nemají práci, nemají kde bydlet, jejich děti nechodí do školy. Mají velmi těžký život. Rasismus je velký. Je stejný jak doma v Rumunsku, tak ve Francii. Když vstoupilo Rumunsko do Evropské Unie, byla vytvořena politika integrace Romů. Ale já se nedomnívám, že tato politika Romům skutečně něco přinesla. [V Rumunsku] byla velká korupce a do dnes je tam situace Romů složitá.

V roce 2010, za prezidenta Sarkozyho, se ve Francii zvedla vlna protiromských nálad, Romové z východní Evropy byli deportováni do svých zemí, protiromská opatření pokračovala i za prezidenta Hollanda. Podle údajů z roku 2013 dokonce zesílila. Jak vypadá situace dnes? Jaký je současný postoj francouzské politické reprezentace?

Očekávala jsem velký obrat k lepšímu, když nastoupil prezident Hollande. Ale byla jsem velmi rozčilená z toho, co se dělo ve skutečnosti: ani Hollande ani Manuel Valls nezměnili na situaci Romů ve Francii nic, ale naopak ji ještě zhoršili, ještě více Romů bylo posláno zpět do svých zemí. Dnes je situace Romů ve Francii velmi těžká, stát nechce Romům pomáhat, nechce uznat jejich práva, nepomáhá zajistit bydlení, odmítá brát jejich děti do školy. A co je ještě horší, policisté je bijí. Politici slibují vyhnat všechny Romy z Francie pryč. Ve společnosti je mnoho nenávisti, mnoho stereotypů o Romech. Situace se dosud nezlepšila.

Cítíte se být obhájkyní práv Romů?

Nevím, zda jsem obhájkyní Romů. Jsem opravdová romská dívka, která bojuje za Romy a přeje si jejich dobro. Která chce skutečně spravedlnost.

Sledujete situaci Romů i v jiných zemích, např. v ČR a SR, v Maďarsku, Polsku, Rakousku? Měla jste možnost některou z těchto zemí navštívit? Co byste našim Romům mohla vzkázat?

Byla jsem dvakrát v Polsku. Poprvé jsem tam byla v roce 2013, v Krakově, 2. srpna, na vzpomínkovém aktu k uctění památky romského holocaustu v Osvětimi, v Březince. Bylo nás tam v Polsku pět set především mladých, ale i trochu starších lidí. Romů i Neromů. V rámci téhle akce programu „Dikh i na bistar“ vzniklo sdružení Ternipe, kde jsem já zastupovala francouzskou organizaci „La Voix de Roms“ (Hlas Romů). Byla to velká akce, během které jsme se toho hodně

Anina se svojí maminkou, sestrami a sestřenicí (zleva doprava: maminka Aniny, sestra Dana, sestřenice Mirabela, starší sestra Anita a Anina). Craiova, Rumunsko, 1994.
Osobní archiv A. Ciuciu.

anda amari istoria Rromengi. Šiklijam anda o samudaripen. Haj de ande kodo bërš skriisardjam ěk nevo lil, panž žene, kaj bušol „Avava – Ovava“.

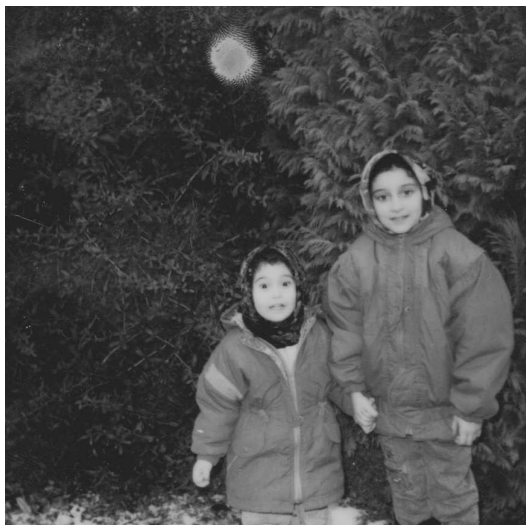
P'urmě sīmas pale, ando milaj duj mija dešuštar, ande Krakovia, te partičipiv ando evenimento „Dikh i Na Bistar“. Kërdem ěk diskurso ande konferencia. Haj kado bërš samas ěk mija manuša. Sas but mišto.

Žanav, kě e situacia Rromengi ande Slovakia, ande Ungaria, ande Polonia sī li but phari. Phenav ěl Romengě, t' aven zurrare. Trebul te mardjon pe anda peskě drepturi. On trebun te den pe o vast maškar peste. Či trebun te adžukërën te del o vast o stato, ěl gadže. Trebul te ušten opre, Rromalen!

Ando aprili šute tu advisori honoris e Rromenga problematikako tela premieri rumuňikako – so-j kodo? Varisosko simbolo, kaj sikaven tuke pativ kodolestar, so kerdal khatar e Rrom? Vaj varisoski seriošno oferta te šaj žutis te lašarel i situacia e Rromengi andi Rumunia? Si tu varisosko gindo, so kames te avel avri anda kadi buti? Sar dikhes ad'es po dopaš bërš, so salas ande kadi funktsia?

Kana manglja mangě o premiero la Rumuniako te avav leskě „advisor honoris“ pe problematika ěl Rromengi, me či kamlem. Pala dem but godi, sas mangě dar te dav m'ande politika, sas mangě dar, kě kamen ěl gadže mandar te profitin, sas mangě dar, kě kamel te sīkavel man, sar ěk simbolo, te sīkaven kě on, ěl gadže, naj rasisto. Me ačeptosardem kadaja funkcia, kě či kamav ěl gadže te kërën politika andal Rrom. Kamav, vi ěl Rrom te kërën politika, kamav vi ěl Rrom te phenen, te sīkaven so pakjan on, kě sī mišto, haj so ažukërën on kataj politika. Ande

Anina a její straší sestra Anita
(zleva doprava), Craiova, Rumunsko, 1996.
Osobní archiv A. Ciuciu.

dozvěděli o naší romské historii. Především o holocaustu. Ve stejném roce jsme v pěti lidech napsali také knihu, která se jmenuje *Avava Ovava*¹.

Do Krakova jsem pak znovu jela i v roce 2014, opět jsem se účastnila té akce „Dikh i na bistar“. Tentokrát jsem tam prezentovala svůj příspěvek na konferenci. Bylo nás tam skoro tisíc lidí. Bylo to skvělé.

Vím, že situace Romů na Slovensku, v Maďarsku a v Polsku je velmi těžká. Říkám Romům, aby byli silní a aby bojovali za svá práva. Je třeba, aby si pomohli sami. Není možné čekat, až jim podá pomocnou ruku stát, gádžové. Musíte povstat, Romové!

V dubnu jste byla jmenována čestnou poradkyní pro záležitosti romské menšiny rumunského premiéra. Jedná se spíše o symbolické uznání Vašeho životního příběhu nebo o reálnou nabídku se nějakým způsobem na zlepšování situace Romů v Rumunsku podílet? Máte nějaké konkrétní cíle, které chcete případně na tomto postu dosáhnout? Jak svoje působení v této funkci hodnotíte?

Když mě požádal rumunský premiér, abych byla jeho „advisor honoris“ na romskou otázku, nechtěla jsem tu nabídku přijmout. Hodně jsem o tom přemýšlela, měla jsem strach vstoupit do politiky, bála jsem se, že na mě budou chtít gádžové profitovat, měla jsem strach, že mě budou chtít ukazovat jako symbol toho, že oni, gádžové, nejsou rasisti. Ale nakonec jsem tu funkci přijala, protože jsem nechtěla, aby to byli jen Neromové, kdo formulují politiku týkající se Romů. Chci, aby se toho účastnili i Romové. Chci, aby i Romové říkali, ukazovali, co si myslí,

¹ K této knize viz: <http://al-dante.org/shop-4/anina-ciuciu/avava-ovava/> (pozn. red.)

kadaja funkcia me trebul te phenav ka o premiero la Rumuniako, so pakjav, kē sī mišto haj naj mišto andaj situacia Rromengi haj andaj politika la romuniaki. Trebul te anav leskē ande atencia, kana sī ěk problema ěl Rromenca. Trebul te dav les godi, te phenav, so trebul te kērēl te lašarel e situacia Rromengi.

Maj dav ěk egzemplo: Kana gelem ande Polonia haj ande Krakovia kado bēřš ande komemoracia anda Holokausto, me kērdem ěk diskurso ando anav ěl premiosko. Me ĉi phendem, so kamlja ov te phenav, haj phendem, so pakjav me, kē sī mišto. Man fal ma nasul, kē naštisardem te kērav maj but bukja ande kodo dopař bēřš, man nas ma but vakt, sīmas but okupime kataj řkoala, kataj Sorbonna, maj kataj mīnrī asoĉiacia „La Voix des Rroms“ ando Pariso. Taj ande kodo dopař bēřš skriisardem ěk nevo lil, phendem tumengē, „Avava-Ovava“. Me kamav taj pakjav, kē dařtiv te kērav maj but bukja, te inklēl mišto anda kadaja funkcia, dar kamav te phenav, maj but te řanen savorre Rrom amare, kē me ĉi lem nīĉi love anda kadaja funkcia, ĉi sīmas pokjindi, nas ma nīĉi kaj avantařo, haj kērdem numa, so pakjav me, kē sī mišto andal Rrom. Ĉi kērdem so phende mangē ěl gaře. Te train, te aven baxtale!

že je potřeba udělat, a co od takové politiky očekávají. Ve své funkci mám říkat rumunskému premiérovi, v čem je podle mého mínění dobrá a špatná zdejší situace Romů a rumunská politika. Mám ho upozorňovat na problémy, se kterými se zde Romové potýkají. Mám mu radit, co by se mělo dělat, aby se jejich situace zlepšila.

Dám příklad: Když jsem jela letos do Polska, do Krakova, na ten vzpomínkový akt při příležitosti uctění památky holocaustu a měla tam ten svůj proslov, zastupovala jsem tam premiéra. Ale neříkala jsem, co chtěl on, abych řekla, ale to, o čem se domnívám já sama, že je správné. Mrzí mě, že jsem tehle půlrok nestihla udělat všechny věci, které jsem si předsevzala. Byla jsem velmi zaneprázdněná svým studiem na Sorbonně a také hodně svojí organizací „La Voix des Roms“ v Paříži. Také jsem během toho prvního půlroku pracovala na té nové knize, kterou jsem už zmínila, *Avava-Ovava*. Ale chci a věřím, že budu schopná hodně věcí skutečně udělat a že té funkce skutečně dobře využiji.

Chtěla jsem ještě říct jednu věc, kterou by měli vědět všichni naši Romové: za vykonávání téhle funkce jsem nevzala žádné peníze, nebyla jsem za ni placená, a odnesla jsem si pouze zkušenosti. A dělala jsem jenom to, o čem se domnívám, že je pro Romy prospěšné, a ne to, co říkají a žádají gádžové. Žijte, buďte šťastní!

Poznámka k jazykové redakci a transkripci romštiny

Jedná se o varietu kalderaštiny z Olténie (Malého Valašska) v Rumunsku. Je velmi blízká jiné varietě rumunské kalderaštiny, a to banátské. Tou jsem se zabýval ve své doktorské práci „Některé aspekty kultury banátských Rromů prizmatem rumunské kalderašské rromštiny“.¹ Rumunské variety kalderaštiny vykazují velmi silný vliv rumunštiny, který se pochopitelně promítá i do fonetiky. Transkripce, kterou jsem užil při redakci tohoto textu, se liší od transkripce užívané v mé doktorské práci víceméně jen užíváním *j* namísto *y*. Grafem *j* užívám při jotaci, např. *jekh*, a při palatalizaci, např. *kërdjovav ma*. Ne však v případech, kdy po *t*, *d*, *n* následuje *e* nebo *i*. Tyto samohlásky měkčí v těchto spojeních samy o sobě, ovšem méně než v češtině, např. *godî* (godji). Dále užívám *j* v samohláskových skupinách *ai*, *ei*, *oi*, v prostředku a na konci slov, např. *maj*, *děj*, neboť tak zní skutečná výslovnost. Zachytit kolísání výslovnosti samohlásek je celkově obtížné, neboť jejich výslovnost závisí na hláskovém okolí, rychlosti řeči, návycích mluvčího (jeho idiolektu) atd. Pro neurčitou samohlásku, která je v rumunštině zapisována jako *ă*, užívám *ë*. Výhodou tohoto přepisu na rozdíl od jiných možných, např. *ə*, *ä*, *õ*, je zachování základní ortografické podoby *e*, jak se s ní setkáváme v transkripci jiných dialektů romštiny. Další výhodou užívání *ë* je to, že jej lze psát přímo z klávesnice bez používání funkce „symbol“. Obdobnou samohláskou je *ï*, které je podobné ruskému *и*. V případě výrazu *skirimo* respektuji výslovnost Aniny Ciuciu, ačkoliv gramaticky správně by mělo být „skirimos“, v případě některých kolísavých tvarů, např. *Rumunia*, *Romunia*, *Romania* nebo *thaj*, *haj*, *aj*, ponechávám kolísání.

Zbyněk Andrš

¹ Tato práce je dostupná na adrese: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/24332/>